

РОДИННА ЛЕКСИКА ТА ГЕНЕАЛОГІЯ (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД)

FAMILY VOCABULARY AND GENEALOGY (COMMUNICATIVE-ACTIVITY APPROACH)

У статті здійснено теоретичний аналіз і практичне декодування семантики досліджуваних одиниць у генеалогічній площині. Розроблено методичну організацію та поетапну підтримку процесів формування родинної лексичної компетенції, лінгвістично-креативного світогляду, власних експериментальних зусиль (комунікативно-діяльнісний підхід). Крім того, спроектовано ефективність засвоєння навчального матеріалу крізь призму виховання свідомого ставлення до міжособистісної взаємодії та суб'єктивної відповідальності за сценарій буття, закономірності засвоєння відповідної термінології в контексті окреслених розвідок на уроках української мови.

Серед умов, які забезпечували результативність вивчення досліджуваних одиниць (комунікативно-діяльнісний підхід), визначено необхідність різноаспектних спостережень, формування культури взаємної підтримки в родині та між громадянами країни загалом. Установлено черговість виконуваних видів робіт, які взаємопов'язані з лінгвістичним матеріалом і власними креативними міркуваннями. Звернено увагу на необхідність започаткування індивідуальних проєктів із метою здійснення визначених генеалогічних спостережень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, трактування закономірностей впливу на майбутні генерації. Для прикладу: аналіз показників тривалості життя, наявності шкідливих звичок, зміни місця проживання предків, фактів побуту довгожителів, специфіки роду занять, талантів й успіхів, професійних династій тощо.

Зроблено висновки про подальшу перспективність опрацювання досліджуваних номінацій у руслі вказаного напрямку (комунікативно-діяльнісний підхід); наголошено на можливості інтенсифікації процесів засвоєння навчального матеріалу (робота з різними типами словників, архівами, творче застосування СІТ, обговорення висновків, вражень, здобутого досвіду життя та ін.).

Ключові слова: генеалогія, генетична культура, геном, родинна лексика, комуніка-

тивно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція.

The article provides a theoretical analysis and practical decoding of the semantics of the studied units in the genealogical direction. The methodical organization and step-by-step support of processes of formation of family lexical competence; linguistic and creative mindset; personal experimental efforts (communicative-activity approach) is developed. In addition, the effectiveness of learning material through the prism of educating a conscious attitude to interpersonal communication and subjective responsibility for the scenario of existence; patterns of mastering the relevant terminology in the context of the outlined research at the Ukrainian language lessons is analysed.

Among the conditions that ensured the effectiveness of the study of the investigated units (communicative-activity approach) the need for multifaceted observations; formation of a culture of mutual support in the family and between the citizens of the country as a whole are determined.

The order of the types of work performed, which are interconnected with the linguistic material and one's own creative considerations, is established. Attention is drawn to the need of initiating individual projects in order to provide certain genealogical observations; establishing causal link; interpretation of patterns of influence on future generations. For example, analysis of life expectancy; having bad habits; changes of the places of residence among ancestors; facts of life of centenarians; specifics of occupation; talents and achievements; professional dynasties, etc.

Conclusions are made about the further prospects of the elaboration of the studied categories in terms of the specified direction (communicative-activity approach); emphasis is placed on the possibility of intensifying the processes of learning material, such as working with different types of dictionaries, archives; creative use of IT, discussion of the findings, impressions, life experience, etc.

Key words: genealogy, genetic culture, genome, family vocabulary, communicative-activity approach, family lexical competence.

УДК 373.5.016:811.161.2'929.5
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.16>

Рудюк Т.В.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
та методики її викладання
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя,
докторант кафедри стилістики
української мови
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Знання історії предків – це характерний показник рівня національної освіченості та культури. Так, родологія – це розділ антропології або сфера науки, що вивчає закони розвитку роду, масив інформації та його вплив на долю й становлення особистості. Генеалогія – допоміжна історична дисципліна, сферою дослідження якої виступають факти походження окремих родів, осіб, родинні взаємовідносини, історія сімей різного соціального походження [3, с. 37].

У зв'язку з наведеними дефініціями вважаємо, що вивчення названих одиниць у контексті по-

дження (комунікативно-діяльнісний підхід) містить обґрунтований резерв для формування згаданої компетенції, переосмислення фактів життя, забезпечення балансу розвитку особистості та належної взаємодії членів роду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До лінгвокультурологічної компетенції дослідника-лінгвокультуролога варто зарахувати розуміння ним того факту, що ця галузь мовознавчої науки є широкою, з багатьма напрямками і паралелями, деякі з них уже заявили про себе, на інших чекає перспектива [2, с. 368]. Тому на часі закономірна необхідність виховання генетичної культури нації,

яка є складником загальної культури особистості та включає знання про засади генетики як науки про спадковість, розуміння механізму передавання задатків від старших поколінь до нащадків, усвідомлення чинників, які позитивно чи негативно впливають на геном (сукупність генів в одинарному наборі хромосом певної живої клітини) людини в системі продовження людського роду [1, с. 25–26].

Так, автори підручника з історії України для п'ятого класу (§5. Про що можна дізнатись із сімейного фотоальбому) пропонують послідовність роздумів про найрідніших (1. Що історики бачать на фотографія? 2. Як відображена історія сім'ї на фото? 3. Чому родинне дерево є історичним джерелом?), низку термінологічних понять, зразки побудови схеми походження сім'ї (зокрема, англійських королів на стіні Великої зали Королівського палацу у Вінчестері, Англія XIV ст., Олексія Розумовського у вигляді трояндового куца (гравюра), XVII ст.) тощо [3, с. 37]. Вартим уваги є повідомлення про перші спроби збирання подібної інформації, які сягають X ст. [3, с. 37]. Досить детально проаналізовано етапи побудови родинного дерева задля доведення власної шляхетності, визнання певних привілеїв рицарів і дворян. У завершальному вигляді роботу репрезентовано картиною із сімейними гербами батьків, життям та іменами членів родини [3, с. 37–38].

Науковці зазначають суперечливість порушеного питання у зв'язку з дослідженням специфічного процесу людського розвитку в контексті фізичного (біологічного), психологічного та соціального складників. Зокрема, представники соціологізаторської та біологізаторської концепції упродовж XVII–XIX ст. неоднозначно потрактували феномен розвитку людини [1, с. 25–26]. Із піднесенням генетики (XX ст.) було виокремлено генетико-соціальний напрям, який надавав важливого значення спадковості як характерній здатності біологічних організмів передавати певні задатки (носіями яких є гени) своїм нащадкам [1, с. 24–26]. У народі говорять: такою дитина вродилася; яблуко від яблуні далеко не котиться; у малюка вроджений слух, здібності; яке коріння – таке й насіння; яке зіллячко, таке й сім'ячко; дитя, що тісто: як замісив, так і виросло, тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення родинної лексики та генеалогії (комунікативно-діяльнісний підхід) не передбачено відповідним розділом навчальної програми української мови. Але виокремлення досліджуваного матеріалу як окремої складової частини мовознавчої науки є сприятливим підґрунтям для формування досліджуваної компетенції, забезпечення необхідного балансу розвитку підростаючого покоління, розбудови й зміцнення української державності.

Мета статті – проаналізувати місце та семантику досліджуваних одиниць у теорії й практиці генеалогії (комунікативно-діяльнісний аспект), встановити умови для формування родинної лексичної компетенції, гармонійного виховання і взаємодії молоді.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, кожна людина має з вдячністю згадувати свій рід (комунікативно-діяльнісний підхід), цікавитися його генезисом і сьогоденними представниками. Позаяк саме від характеру спілкування між найближчими людьми залежать специфіка домашньої атмосфери та коло державних взаємин, рівень духовної культури й багатства країни. Тому родинність як національно необхідна складова частина має бути сформована у контексті як внутрішньосімейних взаємозв'язків, так і особливостей вивчення відповідних номінацій. Наведемо приклад.

Вправа 1. З'ясуйте лексичне значення поданих слів, скориставшись відповідною літературою.

Рід, генеалогія, генетична культура, геном, генетичне дерево, родовід.

Наприклад, рід – це ряд поколінь, які походять від одного предка; між його представниками встановлено багатосторонні стосунки, які відображені й закріплені в традиціях, обрядах, святах, родоводі [4, с. 406].

Або: відомо, що спадковість діє через біологічний чинник, а саме: 23 чоловічих і 23 жіночих пари хромосом (структурних елементів ядра клітини, які містять ДНК (дезоксирибонуклеїнову кислоту) і складаються з набору генів як певних зашифрованих задатків [1, с. 24]. Кількість таких у 46 хромосомах нагромаджує 25 000–30 000, варто зауважити, що вони здатні діяти з моменту зародження. У зв'язку з цим, особливо в період планування батьківства важливо відмовитися від вживання алкоголю, наркотиків, тютюну, вдихання продуктів радіації та ін. Необхідно розуміти, що факти духовно-лексичної взаємодії справляють однаково сильний вплив на фізичне здоров'я людини в аспекті енергетичної інтерації.

Таким чином, формування генетичної культури підростаючого покоління торкається багатьох галузей наукових знань, що потребує їх широкого пропагування, як-от: виховання майбутньої відповідальності, свідомого ставлення, почуття обов'язку перед ближнім, вміння цінувати й створювати родинні блага, насолоджуватися ними.

Вправа 2. Побудуйте асоціативний ряд лексем, які Ви пов'язуєте з досліджуваними родинними номінаціями. Відповідь обґрунтуйте.

Мама – добра, лагідна, терпляча, любляча, розумна, мудра, працелюбна, мила, єдина, турботлива, справедлива, чесна, щира, винахідлива, ніжна, найкраща, красива, енергійна, незламна, милосердна, життєлюбна, кмітлива, успішна, оптимістична, порядна, людяна, смілива, спосте-

режлива, добродушна, витривала, приваблива, рішуча, об'єктивна, цілеспрямована, радісна, дотепна, освічена ...

Тато – ...

Дочка – ...

Син – ...

... – ...

Загальновідомо, що М. Боуен в 1978 р. запропонував метод дослідження сім'ї, або генограму. З часом інші науковці вносили деякі корективи та уточнення для конкретизації результатів і покращення наукових спостережень.

Вправа 3. Заповніть наведений опитувальник-проект «Генограма роду» згідно із запропонованими пунктами і досліджуваними номінаціями Вашої сім'ї.

1. Форма сімейних стосунків батьків:

- офіційна;
- вінчання;
- офіційний шлюб і вінчання (чоловік / дружина; тато/мама);
- громадянська.

2. Чи є вказана форма сімейних стосунків єдиною в житті ваших батьків?

3. Якщо така форма сімейних стосунків не перша, то яка за рахунком (мачуха/вітчим)?

4. Чи є повторні форми стосунків у жінок/чоловіків Вашого роду?

5. Яка форма сімейних стосунків переважає?

6. Чи є у Вашому роді неповні сім'ї (удова/вдівець; мама-одиначка / тато-одинак ...)?

7. Які причини появи неповних сімей?

- У батьків?
- У роді?

8. Скільки повних/неповних сімей Ви можете нарахувати серед своїх теперішніх родичів?

9. Яку кількість років спільного життя нараховують форми сімейних стосунків:

- у батьків?
- у Вашому роді?
- Чи є «рекордсмени» за сімейним стажем?

10. У скільки років створювали відповідні форми наявних стосунків:

- Ваші батьки?
- Жінки роду?
- Чоловіки роду?

11. В якому віці народилася перша (друга, третя ...) дитина у Ваших батьків (скільки років було мамі/тату)?

12. Яка кількість дітей у батьків Ваших батьків, у сім'ях роду?

13. Яке співвідношення синів і доньок у Вашій сім'ї? Роді?

14. Чи є наявність близнюків?

15. Ваша національність?

16. Які інші національності є в роді?

17. Чи стосувалися Вашого роду:

- репресії?

– війни?

– техногенні катастрофи?

18. Чи є спадкові захворювання? Які? У чоловіків/жінок? У скільки років виявлено?

19. Чи були в попередніх поколіннях люди з тяжкими захворюваннями?

20. Чи є (були) сироти в роді? Якщо так, то в результаті чого дитина залишилася сиротою? Який нинішній статус сироти (тато, мама, дідусь, бабуся)?

21. Хто в роді в основному виховує дітей (батьки, бабусі, дідусі)?

22. Хто в сім'ї користується найбільшим авторитетом (чоловіки/жінки/порівну)?

23. Який середній показник тривалості життя в роді (мінімальний серед чоловіків і жінок / максимальний серед чоловіків і жінок)?

24. Які шкідливі звички наявні в родині:

- алкоголізм (жіночий/чоловічий);
- куріння (жіноче/чоловіче);
- трудовголізм (жіночий/чоловічий);
- ігроманія (жіноча/чоловіча);
- наркоманія (жіноча/чоловіча);
- інші.

25. Чи змінювала Ваша родина місце проживання? Як часто? В якому віці членів родини та з яких причин?

26. Спробуйте порахувати представників Вашого роду, яким нині:

- 70 і більше років;
- 50–70 років;
- 40–50 років;
- 30–40 років;
- 20–30 років;
- 10–20 років;
- 0–10 років?

27. Яка кількість представників жіночої та чоловічої статі серед них?

28. З якими віковими групами Ви бачитеся переважно?

– З якими віковими групами Ви не бачилися 1 рік?

- Від 1 до 3 років?
- 5–10 років?
- Більше 10 років?

29. Скільки з них Ви можете назвати щасливими?

30. Який рід занять, захоплень у Вашій родині/роді?

31. Які таланти?

32. Які успіхи та досягнення Вашої сім'ї/роду?

33. Чи є у Вашому роді творчі/професійні династії?

34. Чи є у Вашій родині/роді випадки позитивного впливу на долі інших людей?

35. Які сімейні свята та традиції Вашої родини?

Вправа 4. Поясніть різницю між поняттями офлайн- та онлайн-архів. Охарактеризуйте пере-

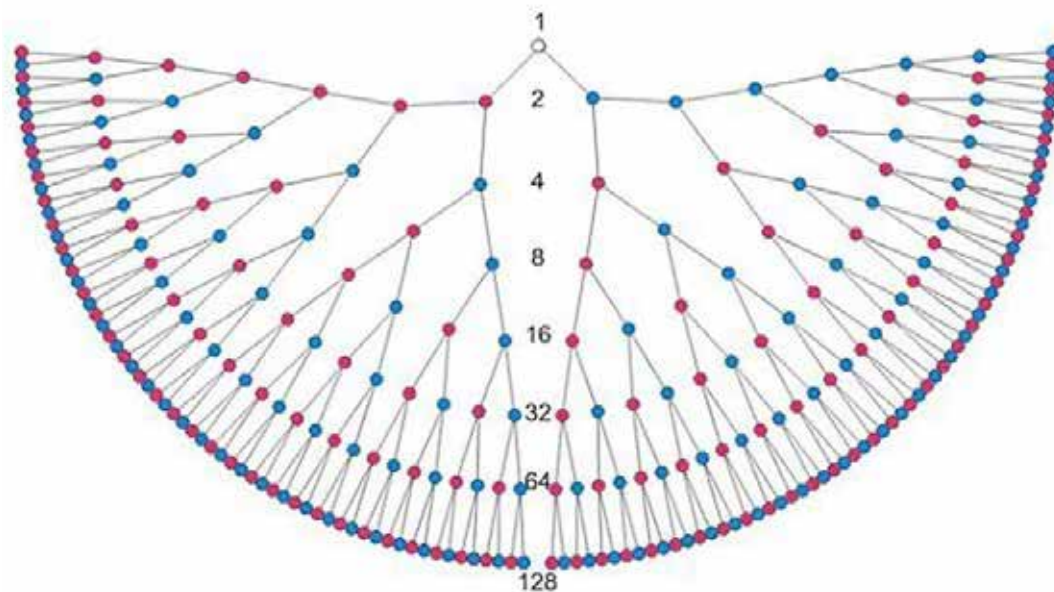

Рис. 1. Символічна схема роду

ваги та недоліки роботи з ними під час опрацювання інформації для родоводу.

Вправа 5. Скористайтеся довідковою літературою та поміркуйте: чи можливе існування взаємозв'язку між характеристиками потоків родової сили та хворобами людей? Приміром, порушення обміну енергії у фізичному тілі спроможні спричинити проблеми між найріднішими. Варто зауважити, що родова міць розміщується в нирках: по материнській лінії – в правій, батьківській – у лівій. Діагностуючи цей орган, можна визначити стійкість індивіда, підтримку чи шкоду предків.

Простежте відповідні аналогії згідно з родинними номінаціями представників Вашої сім'ї.

Вправа 6. Побудуйте разом зі своїми рідними генеалогічне дерево роду. Скористайтеся, за потреби, такими сучасними інформаційними ресурсами, як-от: український генеалогічний портал «Родовід»; Pra.in.ua; Family Tree Builder; MyHeritage; FreeMind та ін.

Вправа 7. Розгляньте символічну схему роду (див. рис. 1) та спробуйте розібратися з її побудовою. Чи відомо Вам про те, що за кожною особистістю знаходиться сім поколінь предків або 128 людей? Спробуйте відтворити задану схему, згідно з відомими Вам фактами про свою сім'ю.

Вправа 8. Підготуйте твір-роздум на одну із запропонованих тем:

- «Чи важливо знати свій рід?»;
- «Вплив прашурів на долю дітей»;
- «Відповідальність перед нащадками»;
- «Проблеми взаємозв'язку поколінь»;
- «Про важливість виховання генетичної культури»;

- «Фактори розладу взаємостосунків»;
- «Чинники виховання особистості»;
- «Про важливість найближчого оточення»;
- «Сім'я та держава: дослідження чинників взаємозв'язку в прагненні до ідеалу»;
- «Про ставлення до родичів» тощо.

Вправа 9. Спробуйте створити сімейний фотоальбом Вашого роду. Зверніть увагу на використання родинних лексичних номінацій та встановлення ліній спорідненості та свояцтва.

Висновки. Таким чином, дослідження місця та семантики родинних лексичних номінацій у теорії та практиці генеалогії (комунікативно-діяльнісний підхід) має досить сприятливий ґрунт для формування згаданої компетенції, забезпечення необхідного балансу розвитку особистості, гармонізації внутрішньосімейних стосунків, розбудови й зміцнення української державності з перспективою подальших наукових спостережень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посібник. Київ : Знання, 2006. 324 с.
2. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
3. Пометун О.І. Історія України (Вступ до історії : підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013. 192 с.
4. Родинно-сімейна енциклопедія / Авт. кол. В.М. Благінін, Н.І. Белкіна та ін.; за заг. ред. Ф.С. Арвата та ін. Київ : Богдана, 1996. 438 с.